

I. Mitić, Dubrovački konzulati u Španiji i Portugalu. U pol. XVIII st. pomorstvo u Dubrovniku dobiva nov polet. Zbog toga se u zapadnom Mediteranu obnavljaju negdašnji konzulati iz XVI. st. i osnivaju novi. Autor prikazuje rad i organizaciju dubrovačkih konzulata u Španjolskoj i Portugalu — njih 10 na broju: generalni konzulati Cadix, Lisabon, Malaga, Barcelona i Cartagena; konzulati Alicante, Valencija, Gibraltar, Palma na otoku Maiorca i Mahon na otoku Menorca.

Ž. Muljačić, O Petru Aletinu (1768—1836). Osvjetljava njegovu političku djelatnost a ne književnu (jer, kako kaže, nisu pronađene sve njegove latinske i grčke pjesme). Dokazuje njegovo dubrovačko porijeklo — Talijani su ga, naime, smatrali Sicilijancem iz Raguse (Sicilija). Školovao se u Rimu, učestvovao je u revolucionarnim danima u Napulju 1789, gdje je i suurednik časopisa »Il Veditore Repubblicano«. Jedva sačuvavši glavu poslije poraza demokratskih snaga, živi u Parizu. Vraća se 1802. u Dubrovnik, odakle je 1804. protjeran, a 1815. povlači se iz javnog života. Umro je 29. IX 1836. u Ankoni, kako konstatira autor.

V. Ivančević, Barake korčulanskih brodograditelja. Opisuje vrste alata i unutrašnjost barake tog obrta koji izumire. Donosi popis i tumačenje brodograditeljskog alata.

S. O b a d, Preporodni spis Ivana Nikolića. (Prilog proučavanju narodnog preporoda u Dalmaciji). U dubrovačke prilike g. 1861, kad se rasplamsava težnja za sjedinjenjem sa Hrvatskom, autor umeće spis I. Nikolića »A Nicolò Tommaseo a Firenze« (1861). Pretpostavlja da je knjižica napisana »sa svrhom da potakne i pomogne zajedničkom dogovoru predstavnika Dalmacije i Hrvatske«. Vlasti su plijele i zabranile širenje knjižice, a Nikolić je izgubio službu.

J. Lučić

RADOVI INSTITUTA JAZU IX, ZADAR 1962, str. 474.

Posljednji svezak zadarskih »Radova« prikazujemo po redu objavljenih rasprava.

G. N o v a k, Kako je došlo do pobjede Hrvata u Splitu god. 1882 (prilikom 60. godišnjice). Kroz prikaz dokumenata splitskog općinskog arhiva i to općinskih sjednica prikazuje prilike u Splitu od 1860—82. Interesantno je uočiti da je liberalni autonomnaš, splitski gradonačelnik A. Bajamonti bio do 1865. biran i glasovima narodnjaka. God. 1867. dolazi do prekida ove suradnje i narodnjaci se uporno bore da osvoje splitsku općinu što im je 1882. i uspjelo. Autor konstatira da ličnost A. Bajamontija dominira dalmatinskim javnim životom u tom razdoblju, zatim da je splitska općina u to vrijeme »bila ne samo najjača kula talijanstva u Dalmaciji, nego ujedno i najjača borbena formacija u nastupu protiv nastojanja narodnjaka, bilo to kad se radilo o sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom, bilo kad se radilo o ponarodnjavanju škola i ureda u Dalmaciji« (str. 33). Iako prilike između 1869. i 1880. nisu obrađene tako opširno kao one prije i poslije tih godina, prilog pisan na osnovu nepoznatih podataka, dobro osvjetljava ličnosti i atmosferu toga značajnog razdoblja.

Stj. A n t o l j a k, Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra; prilog ocjenjujemo opširnije na drugom mjestu ovog Zbornika.

I. P e t r i c i o l i, Ostaci stambene arhitekture romaničkog stila u Zadru. Konstatira da se nijedan od 59 romaničkih objekata na zadarskom poluotoku nije sačuvao u originalu pa smatra da treba biti zadovoljan barem sačuvanim fragmentima. Zadržava se na oblicima kuća, tehničar zidanja, portalima, prozorima, fasadama,

zidnim ormarima, plastičnim dekoracijama itd. Misli da zadarski materijal znatno zaostaje za onim u Splitu i Trogiru, da se naš romanički oblik kuće sigurno razlikuje od romaničkih kuća Italije, Francuske ili neke druge zemlje.

N. Čolak, Poljoprivreda zadarske komune u ranom srednjem vijeku. U općenite prilike potkraj Zapadnoga rimskog carstva i u doba seobe naroda uklapa razvoj zadarske komune. Po njegovu mišljenju, Zadar nema svoj ager pa ne živi u VII st. od zemljoradnje nego od ribarstva i pomorstva. Mislimo da se u povodu te tvrdnje trebao osvrnuti na poznate Suičeve rezultate o granicama zadarskog agera. Ističe da od VII—X st. opća praznina u izvorima pogađa i naše znanje o poljoprivredi zadarske komune. Potanje istražuje poljoprivredu od X st., počevši s oporukom priora Andrije. Konstatira da je zemlja u to doba bila osnovna i najrazvijenija grana privrede, glavno proizvodno dobro. Istražuje zemljovlasničke odnose od kraja XI st., vrste zemljišta, vrtove, vode, šume, livade, pašnjake, međe, putove, vinograde, masline i stočarstvo. Zaključuje da je glavnina posjeda zadarske komune bila na kopnu, a neznatni dio na otocima. Vlasnici su bili: hrvatski kraljevi, banovi, djedi, župani i drugi Hrvati. Od strane komune: grad, plemstvo, tribuni, svećenstvo, samostani, Zadrani. Međutim, autor je propustio obratiti dostojniju pažnju kolonatu ne samo u Zadru i Dalmaciji nego i općenito u prikazivanju prijelaza iz antike u rani srednji vijek. Ne nalazimo da je upotrijebio izvrsno djelo M. Rostovceffa, *Gesellschaft und Wirtschaft im römischen Kaiserreich I*, također od istog pisca »*La vie économique des Balkans dans l'antiquité*«, što bismo još nekako mogli opravdati, ali zbunjuje ponešto što ne nalazimo raspravu G. Novaka, *Pogled na prilike radnih slojeva u rimskoj provinciji Dalmaciji*, HZ I, 1948, niti stariju raspravu Cesare de Pellegrini-Danieli, *Sulla colonia dalmata, Zadar 1896*. Možemo podsjetiti da se dosta izvornog materijala nalazi i u Momsenovom CIL III i Supplementum. Rani srednji vijek ne može se dobro razumjeti bez kasne antike. Pretpostavka da je zadarska okolica postala krševita tek u prvom razdoblju mletačke vladavine, ne mora biti tačna. Drvo je neobično tražen artikal u srednjem vijeku, ne samo za brodove i ogrijev, nego i za kuće (drvene), pokućstvo i prerađivanje. Sami su Zadrani kao i ostali Dalmatinci i Primorci mogli sjeći šumu. Bez sumnje je pretjerano reći da je »proizvodni i kulturni standard Komune bio na znatno većoj visini . . . možda i viši nego u cijeloj Zapadnoj Evropi« zato jer je Zadar bio u kulturnoj i privrednoj sferi Bizanta. Međutim, Zadar je toliko na periferiji Bizanta da se može govoriti samo o nekom političkom utjecaju, a svi su ostali slabi ili nikakvi. Bizant je bio za Zadar zainteresiran prije svega politički i strateški a ne toliko privredno. Upravo zbog toga, Zadar se u to vrijeme nije mogao mjeriti s Venecijom do koje je Bizantu bilo više stalo. Tiskarska je greška da je Bazilije III a ne II odredio plaćanje danka hrvatskim vladarima. Inače, rasprava je prva koja opširnije i dokumentirano obrađuje taj problem. Stoga sa zanimanjem očekujemo daljnje najavljene radove autora iz tog područja.

VI. Cvitanović, Zadužbine — »laši« na otocima zadarskog arhipelaga. obrađuje interesantnu pojavu kad se obično na Mrtvi dan ili druge crkvene blagdane podjeljuju plodovi (vino, žito, sir, sočivo) pučanstvu da se ono moli za dušu pokojnika. Običaj se negdje održava i danas.

B. Ilakovac, Prilog arhitekturi i urbanizmu Iadera. Opisuje novo pronađeni mozaički pod koji se uklapa, po njegovu mišljenju, u ostatke rimske porodične zgrade. Datira je od II do kraja III st. s time da su neki dijelovi naknadno sagrađeni do kraja IV st.

M. Novak, Javni i društveni odnosi generalnih providura Dalmacije. Nastavlja objavljivanjem daljih (od 15.—21.) pisama Pankracija Nobilija 1741. o prilikama u Dalmaciji.

M. Grgić, Zadarske laude (aklamacije) iz godine 1677. Ispituje i tumači glazbenu stranu tih lauda, obraćajući pažnju napjevu. Laude su, prema autoru, svjedočanstvo i glazbenog stvaranja kod nas u razdoblju renesanse i baroka. Dotiče se života njihova zapisivača Š. Vitasovića. Paleografski analizira tekst i transkribira njegov napjev u suvremeno notno pismo uz muzikološku analizu. Mogao je, potpunosti radi, spomenuti i druge suvremene skladatelje iz XVII st. koji su sudjelovali i živjeli u Zadru (F. Divnić) kao i postojanje jače muzičke tradicije i skriptorija u Zadru (usp. priloge A. Matijevića u istim »Radovima« I, II, III).

I. Bach, Ruski zlatarski radovi 18. i 19. stoljeća u crkvi sv. Ilije u Zadru. Upozorava na značenje zlatarskih radova: putir, diskos, žličica i koplje, križ, od kojih je prva dva rada donio iz Rusije arhimandrit G. Zelić u manastir na Krupi. Odatle su za vrijeme II svjetskog rata preneseni u Zadar. Putir je »rijedak primjerak ruskog kasnobaroknog zlatarskog rada... značajan predstavnik svoje vrste, vrlo vrijedan za komparativan historijsko-umjetnički studij spomenika kulture u Hrvatskoj«.

K. Prijatelj, Dvije slike iz Krapnja. Prvu (»Bogorodica s djetetom«) datira u XV st. kao i Karaman. Dok je ova slika, zaključuje autor, visoke kvalitete, iz kretske-venecijanske slikarske radionice nepoznatog slikara, druga (»Posljednja večera« F. de Santacroce) je konvencionalna i neinventivna. (Usp. i autorov članak, Nekoliko slika Girolama i Francesca da Santacroce, Radovi III, 187—197).

S. M. Traljić, Vrana pod turskom upravom. Prati sudbinu Vrane od vremena mletačke vladavine do pada pod tursku vlast u XVI stoljeću. Stanovništvo se pred Turcima iselilo u Šibenik i u Istru. Vrana postaje nahija u sklopu kliškog, a kasnije ličkog sandžaka. Prema defteru iz 1574, autor konstatira da je bila podijeljena na 11 čifluka. Na napuštena polja pored Turaka naseljuju se i Vlasi. Raščišćuje neka genealoška pitanja oko Halilbega koji je »prvi i najistaknutiji zaim vranski« (kasnije je postao lički sandžakbeg). Njegovom djelovanju posvećuje dosta pažnje i prostora s novim podacima. Vrana, iako pod turskom vlašću, često puta je napadana, osobito od uskoka. Turci su je temeljito obnovili, proširili i utvrdili. Postaje važna tvrđava. Autor obavještava o gotovo posve očuvanom hanu Jusuf paše Maškovića. Smatra da han ipak nije poslužio svojoj svrsi jer je Vrana za kandijskog rata mnogo stradala. Na kraju osvrće se na međusobne odnose na granici i odlazak Turaka iz Vrane. Autor je osim objelodanjene upotrijebio i neobjelodanjenu građu iz zadarskog, venecijanskih, carigradskih (preko Orijentalnog instituta u Sarajevu), zagrebačkih i beogradskih arhiva. Rasprava se uklapa u dosadašnje autorove radove o tursko-mletačkim odnosno dalmatinskim odnosima.

S. Petricioli, Kameni grbovi grada Zadra. Pretpostavlja da je najstariji grb Zadra mogla biti silhueta utvrđenog grada na kuli (Trg pet bunara). Kasnije se u grb Zadra postavlja sv. Krševan, bilo kao ratnik koji stoji ili kao konjanik. U ovom prilogu bavi se konjaničkim reljefima grba u kamenu (10 primjeraka) koji su »s kulturno-historijskog stajališta mnogo interesantniji«.

A. Stipčević, O nalazu spondylusa iz Ražanca uz problem porijekla podunavskog spondylusa. Dokazuje da nakit rađen u neolitu od školjke (spondylus gaderupus), koji je u velikom broju nađen u Podunavlju, može vući porijeklo i sa jadranske obale, a ne samo iz Crnog i Egejskog mora.

N. Kolumbić, Jedna srednjovjekovna osmeračka »Molitva protiv Turaka«. Donosi nov prijepis otprije poznate pjesme iz Tkonskog zbornika. Iako je datira od 1463—93, ocjenjujući je kao naivnu i primitivnu tvorevinu, ipak pretpostavlja da je mogla biti uzor Marulićevoj »Molitvi suprotiva Turkom«.

J. Basioli, Razvitak ribarstva Dugootočana. U odužoj raspravi osvjetljava različite aspekte ribarstva na tom otoku od 995—1960. Obuhvaća lovišta riba, povijesne podatke (odnos prema samostanu sv. Krševana), zaštitu ribolova za vrijeme Mlečana, sporove za pojedina lovišta i sl. Napose obrađuje prilike od XIX st. do I svjetskog rata, između dva rata i od oslobođenja do danas (1960).

VI. Cvitanović, Prilog proučavanju pomorstva otoka Silbe i Premude. Uglavnom na temelju starih glagoljskih i latiničkih župnih knjiga od XVI—XX st. objelodanjuje popise paruna i kapetana brodova, veze tih kapetana s kapetanima u Dalmaciji, Istri i Veneciji, ženidbene veze, brodogradnju, privatnu pomorsku školu, parobrodski saobraćaj, jedrenjake, građevine, umrle mornare, ribarstvo i sl.

Josip Lučić

ZBORNİK PRAVNOG FAKULTETA XII, 3—4, Zagreb 1962.

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu posvetio je broj 3—4 svoga zbornika XII istaknutom historičaru i pravniku prof. dr Marku Kostrenčiću povodom 50-godišnjice njegova naučnog i nastavnog rada. Značajka je toga broja i to da njegov sadržaj ispunjavaju članci s gotovo isključivom problematikom iz područja nacionalne i opće povijesti.

U uvodnom članku »Pola vijeka rada na pravnoj historiji«, F. Čulinović prikazuje dugogodišnji rad i značenje prof. Kostrenčića kao osnivača i šefa katedre za hrvatsku pravnu povijest na zagrebačkom Pravnom fakultetu.

Poslije habilitacione radnje »Vinodolski zakon«, docent Kostrenčić postavljen je 1912. za nastavnika Pravnog fakulteta sa zadatkom da organizira nastavu hrvatske pravne povijesti. Dotada se na fakultetu predavala samo opća pravna povijest, koja je zapravo obuhvaćala samo germansku povijest (tretirao se državopravni razvitak Germana), dok se državopravni razvitak Hrvatske kao i državopravni razvitak ostalih južnoslavenskih zemalja nije uopće proučavao. Postojao je, doduše, kolegij Hrvatsko-ugarsko državno pravo, ali se u okviru toga predmeta razmatrao samo postanak Hrvatsko-ugarske nagodbe i državopravno stanje Hrvatske u nagodbenjačkom periodu. Državopravni razvitak Hrvatske do toga vremena nije se proučavao.

Uzmemo li u obzir prilike u Hrvatskoj 1912, osnivanje katedre za hrvatsku pravnu povijest bilo je važan politički događaj i uspjeh u jačanju otpora protiv mađarske dominacije. Postankom Jugoslavije taj se predmet proširio i dobio jugoslavenske razmjere.

Članku je priložena iscrpna bibliografija Kostrenčićevih radova, rasprava, kritika i prikaza, članaka u Enciklopediji Leksikografskog zavoda i članaka u novinama, koju je izradio asistent Pravnog fakulteta Đorđe Čulić.

Slijedi rasprava prof. dr Konstantina Bastaića, »Jugoslavenska Demokratska Liga i njeni prethodnici«, izrađena na osnovi dosada neiskorištene izvorne građe.

Već potkraj I Svjetskog rata javljaju se u emigraciji pokušaji da se na teritoriju buduće jugoslavenske države organizira nova građansko-politička grupa. Kao inicijator jedne od tih akcija istupa književnik i publicist M. Čurčin. Radeći u Londonskom poslanstvu Srbije, on se, radi reorganizacije i usklađenja rada Jugoslavenskog odbora i srpske vlade, uz različito koncipirana popratna pisma, obratio članovima Jugoslavenskog odbora i vodećim ličnostima u Srbiji, predviđajući, između ostalog, potrebu stvaranja jedne općejugoslavenske građanske stranke. Taj memorandum, koji je u dopunjenom i izmijenjenom obliku objavljen poslije rata u časopisu »Nova Evropa«, nije iz mnogih razloga naišao na odaziv.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB